

УДК 76 (477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-11>

Антоніна ДУБРІВНА,

orcid.org/0000-0001-8012-6946

кандидатка мистецтвознавства,

завідувачка кафедри цифрового мистецтва

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) dubrivna.ap@knuutd.edu.ua

Світлана ПАШУКОВА,

orcid.org/0000-0001-6890-1145

старша викладачка кафедри образотворчого мистецтва та графічного дизайну

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) pashukova.sg@knuutd.edu.ua

Юлія РУССОЛ,

orcid.org/0000-0001-5767-6480

магістрантка кафедри образотворчого мистецтва та графічного дизайну

Київського національного університету технологій та дизайну

(Київ, Україна) julchenkrasova@gmail.com

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ОРНАМЕНТИКА В ДИЗАЙНІ СУЧАСНОГО ПЛАКАТУ

Відродження національної свідомості в сучасному українському суспільстві стимулює інтерес до спадку народної художньої культури, в якій орнаментика займає особливе місце. Сучасні дизайнери і художники активно залучають у свої творчі практики знаки-образи народної орнаментальної культури, переосмислюючи і надаючи їм нового звучання, підкреслюючи тим нерозривний зв'язок поколінь. У статті зазначається вагомість плакату як одного з виразних виявів графічного мистецтва у формуванні ефективної комунікації з глядачем. Розглянуто процеси створення особливої візуальної мови сучасного плакату засобами українських народних орнаментальних елементів. З'ясовано, що використання української орнаментики виокремлює в системі дизайну українського плакату його особливу форму – етноплакат, що займає лідируючу позицію в сучасному графічному проектуванні інформаційних повідомлень України. Акцентовано на семіотичному підґрунті у формуванні художніх образів, що сприяє ефективній трансляції дизайн-концепту за допомогою елементів народної орнаментики. Виявлено, що певні символи в дизайні плакату передають багатошарові сенси та значення, які можуть одночасно висвітлювати необхідну інформацію про бренд і підкреслювати зв'язок з національною приналежністю споживача. Потреба у вираженні національної самоідентифікації в українському сучасному суспільстві стимулює пошук особливо виразних і впізнаваних знаків та символів, які створюють образ національно маркованого продукту, а також виводять на новий рівень усвідомлення значимості народної традиції. В процесі дослідження виявлено, що ефективним засобом у створенні особливої візуальної мови українського сучасного плакату є елементи народної орнаментики. Підкреслено мультиструктурну особливість орнаменту, як з формального боку (наявність значної кількості елементів, що класифікуються за певними характеристиками), так і з позиції номінативно-го осмислення орнаментальних зображень. Виділено окремі групи та різновиди знаків орнаментальної української народної культури. Проведено семантичний аналіз найпоширеніших знаків-образів. Окрема увага приділена вивченню особливостей їх форм та аналізу актуальних тенденцій застосування елементів народних орнаментів в українському плакаті. Виявлено успішну інтеграцію традиційних орнаментальних мотивів в плакатах сучасних дизайнерів як важливого аспекту утвердження української художньої культури.

Ключові слова: народна художня культура, дизайн плакату, семіотика, етнодизайн, орнаментальні елементи, символіка, графічний дизайн.

Antonina DUBRIVNA,
 orcid.org/0000-0001-8012-6946

Ph.D. in Art Studies,
 Head of the Department of Digital Art
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine) dubrivna.ap@knuutd.edu.ua

Svitlana PASHUKOVA,
 orcid.org/0000-0001-6890-1145

Senior Lecturer at the Department of Fine Arts and Graphic Design
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine) pashukova.sg@knuutd.edu.ua

Julia RUSSOL,
 orcid.org/0000-0001-5767-6480

Master's student at the Department of Fine Arts and Graphic Design
 Kyiv National University of Technology and Design
 (Kyiv, Ukraine) julchenkrasova@gmail.com

UKRAINIAN FOLK ORNAMENTS IN MODERN POSTER DESIGN

The revival of national consciousness in modern Ukrainian society stimulates interest in the heritage of folk artistic culture, in which ornamentation occupies a special place. Modern designers and artists actively involve signs-images of folk ornamental culture in their creative practices. They reinterpret these signs and give them a new sound, emphasizing the inseparable connection of generations. The article notes the importance of the poster as one of the expressive manifestations of graphic art in the formation of effective communication with the viewer. The process of creating a special visual language of a modern poster by means of Ukrainian folk ornamental elements is considered. It was found that the use of Ukrainian ornamentation distinguishes its special form in the design system of the Ukrainian poster – the ethno-poster, which occupies a leading position in the modern graphic design of informational messages. Emphasis is placed on the semiotic background in the formation of artistic images, which contributes to the effective translation of the design concept with the help of folk ornamentation elements. It was found that certain symbols in the poster design convey multi-layered meanings and meanings that can simultaneously highlight the necessary information about the brand and emphasize the connection with the consumer's nationality. The need to express the national self-identification of modern Ukrainian society stimulates the search for particularly expressive and recognizable signs and symbols that create an image of a nationally branded product, as well as lead to a new level of awareness of the folk tradition importance. In the process of research, it was found that elements of folk ornamentation are an effective means of creating a special visual language of a modern Ukrainian poster. The multi-structural feature of the ornament is emphasized, both from the formal side (the presence of a significant number of elements classified according to certain characteristics), and from the standpoint of the nominative interpretation of ornamental images. Separate groups and varieties of signs of ornamental Ukrainian folk culture are highlighted. A semantic analysis of the most common signs-images was carried out. Particular attention is paid to the study of the peculiarities of their forms and the analysis of current trends in the use of folk ornaments elements in Ukrainian posters. The successful integration of traditional ornamental motifs in the posters of modern designers has been revealed as an important aspect of the establishment of Ukrainian artistic culture.

Key words: folk art culture, poster design, semiotics, ethnodesign, ornamental elements, symbolism, graphic design.

Постановка проблеми. Український плакат – це цілісне мистецьке явище, що займає вагоме місце в системі європейського графічного мистецтва, обумовлене особливою стилістикою форматворчих елементів, що спирається на міцний фундамент української народної культури. Візуальна мова народної орнаментики демонструє впевнений історичний розвиток, починаючи з давніх часів й до сьогодення, де відтворення навколишнього світу народними майстрами через складну систему символічних знакових зображень транслює своєрідність світобачення, соціальної ідентифікації і особливу форму передачі інформації.

Цінність цієї культурно-історичної візуальної системи символів та знаків полягає у тому, що вони дозволяють максимально ефективно втілити ідею, а це є одним з важливих аспектів у проектуванні сучасного плакату. Розуміння дизайнером семантичного значення елементів орнаментальної системи як базисного явища народної художньої культури, підкреслює єдність фундаментальних цінностей всіх епох, утворюючи міцний просторово-часовий зв'язок.

Тому, набуває актуальності завдання осмислення ваги та значимості елементів української народної орнаментальної культури в системі графічного

проектування, що сприятиме розвитку сучасного плакатного мистецтва, підносячи його на новий рівень і роблячи його відповідним до запиту українського суспільства про національне самоствердження.

Аналіз досліджень. Розглядаючи українську орнаментальну народну культуру, зокрема особливості її формотворчих елементів, а також аспекти впливу на розвиток образотворчого мистецтва, ми спиралися на праці мистецтвознавців та культурологів (А. Будник, А. Дубрівна, Т. Кара-Васильєва, В. Королєвський, В. Косів, О. Лагутенко, Є. Причепій, С. Садовенко, М. Селівачов, М. Станкевич), етнографів та істориків (О. Залевська, А. Король, В. Кошаєв, А. Літвінчук, О. Храмова-Баранова), у працях яких досліджувалися витoki, етапи формування, певні своєрідності регіонального розвитку, семантику орнаментальних знаків, комунікативні можливості цих візуальних форм та особливості їх стилістичних трансформацій у графічному проектуванні.

Мета статті – провести аналіз застосування елементів української народної орнаментики в графічному проектуванні плакату, виявити їх семантичне підґрунтя, особливості стилізації та комунікативну складову в контексті сучасних запитів суспільства.

Виклад основного матеріалу. Плакат завжди був однією з найбільш виразних форм графічного мистецтва. Сьогодні він інтегрується в систему рекламного дизайну, адже потрібно донести ідею, використовуючи мінімум засобів. Ще на початку зародження цивілізації з'являється прагнення людини до відтворення певних інформативних повідомлень, що визначають як проторекламу. М. Станкевич окреслює термін протодизайн, як «той, що передує дизайну» (Станкевич, 2012). До протореклами належать настінні малюнки, міфи, легенди, в яких відтворювались особливості первісного ладу, а також самоідентифікація, що виражалась через демонстративну показовість зовнішніх ознак та виконувала сигнальну функцію та символізацію. В останні два десятиріччя спостерігається стрімке піднесення семіотичної складової в системі графічного дизайну, що проникає в різні види його продуктів. Дослідниця О. Храмова-Баранова визначає плакат тим «одним із найбільш розповсюджених варіантів графічного дизайну» (Храмова-Баранова, 2006: 132).

Розвиток реклами в Україні виводить на новий рівень розуміння візуальної комунікації, надаючи їй можливостей інструмента соціального управління, де плакат набуває оптимальної форми в трансляції інформації. Згідно цього, засоби семіотики в дизайні плакату набувають статусу ефективного інструменту передачі змісту ідей.

Для ефективного використання знакових систем дизайнерами, номінативна осмисленість зображення набуває особливого значення. Особливу увагу варто приділити знакам орнаментальної української народної культури, особливостям їхніх форм та аналізу їх застосування в українському плакаті. Українська орнаментальна культура – масштабний художній компонент народного декоративного мистецтва, проявлений в різних формах народної художньої творчості: ткацтві, килимарстві, вишиванні, художній обробці дерева, кераміці, гутництві, писанкарстві, художньому розписі, витинанні та лозоплетінні (Дубрівна, 2016: 80–84). З огляду на це підкреслимо специфіку мистецтва українського плакату, що демонструє активне наповнення композицій плакатів народними орнаментальними елементами (символами, знаками, образами тощо). Ці образотворчі форми є відображенням української ментальності, а тому їх використання у плакаті втілює в собі національно-культурну складову, зазначає О. Лагутенко (Лагутенко, 2008: 38). На думку О. Залевської, будь-якому культурному коду притаманна така риса як емоційність, оскільки він містить історично-сформовані уявлення, певні реалії соціально-культурного життя тощо, а тому, мають ціннісне або емоційно-психологічне навантаження на свідомість глядачів (Залевська, 2019: 338). Тракувати семіотичну природу дизайну можна, як формування національного образу країни, що є знаковим відображенням уявлень нації про свою сутність і роль в історії. Відповідно, український плакат є способом вираження етнокультурної самоідентифікації українського народу.

Найбільше національні мотиви плакату реалізуються через національні емблеми, символи та знаки, такі як орнаменти. Орнамент як один із чинників етнокультури став затребуваним й у графічному дизайні, й у різних рекламних компаніях, де приналежність товару до певної культури стала розглядатися як світовий тренд. Сьогодні українські народні орнаменти стилізують та використовують у різних видах графічного дизайну. Ці тенденції отримали таке визначення, як етнодизайн. А. Король зауважує, що основними характерними елементами етноплакату України є фольклор, менталітет, артефакти автентичної культури, національний одяг, звичаї, традиції та самобутня культура (Король, 2013). Особливе значення фольклору як унікального самобутнього явища в народній культурі, завдяки якому здійснюється наступність поколінь, їхнє долучення до національних життєвих джерел, підкреслює дослідниця

С. Садовенко (Садовенко, 2019: 356). В. Королевський у дослідженнях етноплакату зазначав важливість збереження індивідуальних особливостей держави у глобалізованому світі. Зіставляючи вітчизняний плакат із зарубіжним, підкреслював наявність особливого національного колориту, підвищену емоційність та семантично змістовне навантаження (Королевський, 2011: 116-118). Виокремлює явище співставлення абстрактної графіки оп-арту з мотивами народного мистецтва, що представляє українську ідентичність як актуальну і модну. Стилізація орнаменту, перетворення його на геометричні структури відсилають водночас і до традиції, і до сучасного глобального контексту (Косів, 2019: 46).

Орнаменти є невіддільною частиною національного символу українців – вишиваної сорочки. Українська вишиванка здавна вважалася одним із найміцніших оберегів від злих сил, адже у кожному її візерунку втілювався унікальний код. Орнаменти відрізняються залежно від регіону України і при цьому не втрачають значення оберегу. Це ефективний рекламний символ, тому що здавна українці були вірними своїм звичаям та традиціям, передавали знання від одного покоління до іншого (Літвінчук, 2017). Хоча сучасна вишиванка містить поєднання орнаментів різних країв із сучасними орнаментами, які часто є авторськими, наші бабусі та дідусі зберегли у пам'яті особливості вишиванок кожного регіону країни — у них закладено історію України. Саме тому застосування орнаментальних символів є хорошим способом передати цю історію у виробках графічного мистецтва (Кара-Васильєва, 2008: 301).

Слід зазначити, що всі існуючі народні орнаменти умовно поділяються на чотири групи: геометричні, рослинні, зооморфні та антропоморфні (таб. 1). До найбільш використовуваних належать рослинні та геометричні, зооморфні та антропоморфні використовувалися зрідка. Аналіз орнаментів показує, що це складна художня структура, для створення якої використовувалися різні образотворчі засоби виразності. Серед них – колір, фактура та математичні схеми орнаментальної композиції – ритм, симетрія; графічна експресія орнаментальних ліній; пластика; виразні якості природних натурних мотивів. Відомий український дослідник народної орнаментики М. Селівачов зауважував, що рослинне осмислення назв більшості візерунків, навіть найбільш геометризованих та абстрактних, належить до специфічних рис первинної природної форми (Селівачов, 2005: 400).

Сьогодні національна символіка успішно інтегрується у твори графічного дизайну, зокрема плакату. Плакат А. Петрусенко може слугувати класичним прикладом використання орнаментальних мотивів в українському плакаті (рис. 1.а). Тут орнамент як символ виконує свою сигнальну функцію, а саме передає та доповнює повідомлення про виступ українського народного ансамблю. Орнаментальне оформлення дає змогу навіть на відстані зрозуміти направленість плакату і прочитати його символічне наповнення образами. Використання принципів витинанки як різновиду орнаментальної народної творчості демонструє плакат Д. Передерко, який, за словами дизайнерки, спроектований з ціллю проілюструвати синтез традицій і сучасності (рис. 1.б). Інноваційний підхід виражається у шрифті, всередині якого створена імітація витинанки. Сама витинанка, як окремий символ народної творчості, поєднує в собі власне зашифровані орнаментальні знаки, такі як ромби та образи птахів.

а б
Рис. 1. Приклади плакатів з використанням орнаментів:
а – плакат А. Петрусенко; б – плакат Д. Передерко

А. Тищук у плакаті використовує прийом лаконічного використання рослинних орнаментів, які не перенасичують картинку, а слугують потрібними семантичними акцентами (рис. 2, а). Головним образом плакату є жінка, позаду якої розвиваються стрічки, ніби від вінка. Декілька геометричних орнаментів поряд, а саме ромби з колами всередині символізують родючість. Підсилює цю ідею гілка калини в руках, де дерево калини символізує невмирущу красу та неймовірну силу України, а ягоди калини – кров непереможного українського народу. Це максимально розкриває зміст плакатного слогану – «Воля». Дизайнерка І. Руда використовує в плакаті знайний елемент української народної орнаментики –

Орнаментальні елементи та їх значення		
Різнovid орнаменту	Орнаментальний елемент	Тлумачення елементу орнаменту
Геометричні зображення	Ромб з крапками в середині	Асоціюється з родючістю, заплідненням та засіяним полем.
	Перехрещений ромб	Має значення поля, земельної ділянки, як власності.
	Коло	Є знаком Сонця і символом гармонії.
	Хвилясті лінії	Символізують водоймища та джерела, води.
	Меандр	Різноманітні варіації меандрових мотивів означають добробут, ситість, благословення.
	Земля та Сонце з Водю	Благословенні знаки, що означають родючість Землі. Поєднують стихії, без яких немає життя.
	Зірки	Символізують давнє уявлення про структуру Сонячної системи і Всесвіту.
	Хрест, Сварга	Прямий хрест: символ Сонця, Творця, чоловічого начала. Сварга – символ потужної енергії життя і нескінченного руху.
	Трикутник	Першоелемент Всесвіту, Свята Трійця, стихія Вогню.
Рослинні зображення	Виноградні грона	Уособлюють радість, пов'язану із створенням сім'ї, де чоловік виконує роль сіяча, а жінка є берегинєю, що ростить і плекає родинне дерево.
	Мак	Мак із давнини захищав людей від усілякого зла. Також це символ народної пам'яті, скорботи, любові та суму за загиблими.
	Білосніжна лілія	Це символ зародження життя, знак дівочої чарівності, чистоти і цноти. В доповненні з хрестом благословляє молодят на створення дружної сім'ї.
	Троянда	Є древнім мотивом, що означає оновлення та безперервність сонячного руху.
	Дуб та калина	Це символи краси та сили. Дуб був священним деревом і уособлював розвиток і життя. Калина – це дерево усього українського роду. Ягідки калини мають значення крові невмирущого та непереможного народу.
	Хміль	Молодіжний символ, який за тлумаченням дуже схожий на виноград. Він несе в собі енергетику розвитку та любові.
	Чорнобривці	Відносяться до цілющої символіки, здатної вилікувати душу і тіло. Також їх зображення уособлює любов до природи і всього живого.
	Берегиня\Мальва	Загадкова і таємнича квітка, що містить в собі материнську силу. Вона повністю відображає суть створення Всесвіту і зародження життя. Цей символ є найбільш дорогим для українців, бо він асоціюється з рідною матір'ю, її ніжністю та теплом її рук.
Зооморфні зображення	Пава\Жар-птиця	Цей орнамент завжди зображується в парі та означає молодість та розквіт сил. Вони ніби випромінюють енергію сонця та життя, благословляючи молодят на сімейне щастя.
	Соловейко та зозуля	Дуже часто знаходять місце на рушниках і символізують дівчат, які ще не знайшли свою пару.
	Голубки та яскраві півні	Це символи весільного рушника. В орнаменті розташовані з голівоньками, нахиленими одна до одної. Якщо вони тримають у дзьобиках гілочку калини або сидять біля коріння дерева, це символ зародження нової сім'ї.
	Ластівка	Є знаком добрих новин, пов'язаних з створенням сім'ї та зміцненням і розширенням господарства.
Антропоморфні зображення	Антропо-фітоморфні	У символіку закладено полісемантичний смисл, що походить від персонажів язичницької міфології.
	Берегиня	Символізує продовження роду та оберігання життя.
	Долоньки	Символ захисту від злих сил.

«дерево життя», що стилізовано згідно традицій українських гобеленів та килимів. У композиції авторка об'єднує його з формою державного герба України, де рослинні орнаментальні елементи підсилюють художній образ, надаючи йому життєствердження. Також, додаткові геометризовані орнаментальні елементи – ромби та кола, як сакральні символи засіяного поля, підсилюють семантичне навантаження плакату (рис. 2, б).

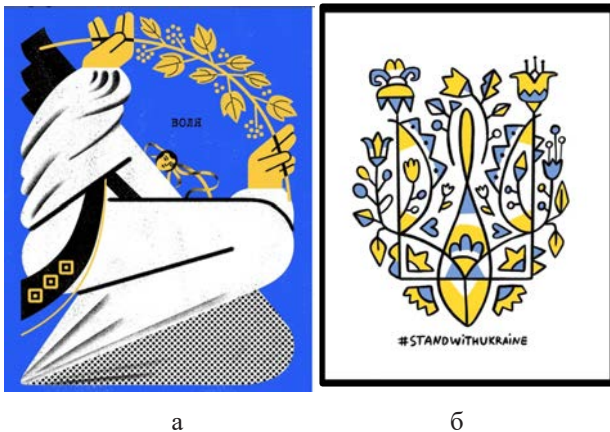

Рис. 2. Приклади плакатів з використанням елементів рослинних орнаментів: а – плакат А. Тищук; б – плакат І. Рудої

Попри доволі рідкісні зооморфні й антропоморфні зображення в народній орнаментіці, українські сучасні дизайнери їх активно залучають до своєї творчості. Як приклад, плакат В. Свердловської, створений для джаз-фолк концерту з елементами стилю представниці українського наївного мистецтва М. Примаченко (рис. 3, а). Стель Примаченко, що базується на переосмисленні народної традиції, наповнює плакат особливим змістом, підкреслюючи нерозривний зв'язок поколінь українців, а рослинне орнаментальне декорування, що нагадує оздоблення вишиванки, підсилює образ, який потужно репрезентує українську культуру.

Сучасну інтерпретацію народної орнаментики демонструє плакат-афіша А. Туровської до свята Івана Купала (рис. 3, б). Вартим уваги є тяжіння до абстрактної графіки, що ґрунтується на умовності геометричних елементів українських народних орнаментів. На перший погляд плакат здається

простою композицією, зібраною з різних геометричних фігур, але насправді кожна з них містить семантичне призначення, несе в собі закодоване послання. Розташування в композиції геометричних форм, стилізованої квіттки маку, що символізує народну пам'ять, підсилює колір, що допомагає передачі атмосфери традиційного українського свята. Це активізує культурну пам'ять, відчуття національної приналежності та викликає емоційний відгук у потенційного споживача інформаційного продукту.

Рис. 3. Приклади плакатів з рослинними орнаментами: а – плакат В. Свердловської; б – плакат А. Туровської

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу художньо-образної мови українського плакату можливо стверджувати, що візуальна комунікація є потужним інструментом впливу, а плакат – ефективним засобом донесення інформації. Зростання рівня усвідомлення національної ідентичності в українському суспільстві спрямовує сучасних дизайнерів до глибокого осмислення народної спадщини та активного пошуку нових форм поєднання минулого і сучасного. Було класифіковано основні групи орнаментальних елементів за формальними ознаками, досліджено їх семантичну складову та проаналізовано їх трансформації у творах сучасних дизайнерів плакату. З'ясовано, що використання орнаментальних елементів української народної культури підсилює рівень художнього образу і створює міцний комунікативний зв'язок із глядачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник А. В. Формування національної специфіки українського видовищного плакату кінця XIX – першої третини XX століть. *Мистецтвознавчі записки*. 2015. Вип. 28. С. 152–160.
2. Дубрівна А. П. Абстрактна знаковість в геометричній орнаментіці української писанки. *Вісник НАКККіМ: зб. наук. пр.* Київ: Міленіум. 2016. Вип. 3. С. 80–84.
3. Залевська О. Ю. Український плакат: етнічні та народно-культурні мотиви. *Етнотдизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*. Кн. 2: зб. наук. праць. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. 338 с.

4. Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки. Київ: Мистецтво, 2008. 464 с.
5. Ковальова Т. В., Літвінчук А. Ю. Національні символи в українській рекламі. *Журналістська освіта на Сумщині: світові професійні стандарти* : матеріали Тринадцятої міжнар. наук.-практ. конф. Суми: Сумськ. держ. ун-т, 2017. С. 37–40.
6. Королевський В. М. Етнічні мотиви у сучасному українському плакаті. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство* : зб. наук. праць / за ред. В. Даниленко. Харків, 2011. С. 116–118.
7. Косів В. М. Оп арт в українському радянському плакаті: абстракція і національна ідентичність. *Вісник ХДАДМ*, Харків, 2017. № 6. С. 46–53.
8. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку: автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 17.00.05. Київ, 2008. 38 с.
9. Садовенко С. М. Хронотопи аксіосфери української народної художньої культури: монографія. Київ: НАКККиМ, 2019. 356 с.
10. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Київ: Редакція вісника "АНТ", 2005. 400 с.
11. Станкевич М. Є. Протодизайн, концепції і морфологія дизайну. *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття* : зб. статей / за заг. ред. М. І. Яковлева. Київ: Фенікс, 2012. С. 122–131.
12. Храмова-Баранова О. Л. Деякі сторінки історії розвитку графічного дизайну в Україні у ХХ ст. та його періодизація. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2006. 132 с.

REFERENCES

1. Budnyk A. V. Formuvannia natsionalnoi spetsyfyky ukrainiskoho vydovyshchnoho plakatu kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolit. *Mystetstvoznavchi zapysky*. [The formation of the national specificity of the Ukrainian spectacular poster of the end of the 19th - the first third of the 20th centuries. Art history notes]. 2015. Vol. 28. P. 152-160. [In Ukrainian].
2. Dubrivna A. P. Abstraktna znakovist v heometrychnii ornamentytsi ukrainiskoi pysanky. [Abstract symbolism in the geometric ornamentation of the Ukrainian Easter egg]. *Visnyk NAKKKiM: zb. nauk. pr.* Kyiv: Milenium. 2016. Vol. 3. P. 80–84. [In Ukrainian].
3. Zalevska O. Yu. Ukrainskyi plakat: etnichni ta narodno-kulturni motyvy. *Etnodyzain u konteksti ukrainiskoho natsionalnogo vidrodzhennia ta yevropeiskoi intehtratsii*. [Ukrainian poster: ethnic and folk-cultural motifs. Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration]. Kn. 2: zb. nauk. prats. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka, 2019. 338 p. [In Ukrainian].
4. Kara-Vasyliieva T. V. Istoriia ukrainiskoi vyshyvky. [History of Ukrainian embroidery]. Kyiv: Mystetstvo, 2008. 464 p. [In Ukrainian].
5. Kovalova T. V., Litvinchuk A. Yu. Natsionalni symvoly v ukrainiskii reklami. *Zhurnalistska osvita na Sumshchyni: svitovi profesiini standarty* [National symbols in Ukrainian advertising. Journalism education in Ukraine: world professional standards]: *materialy Trynadsytiatoi mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Sumy: Sumsk. derzh. un-t, 2017. P. 37–40. [In Ukrainian].
6. Korolievskiy V. M. Etnichni motyvy u suchasnomu ukrainiskomu plakati. [Ethnic motifs in modern Ukrainian posters]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo* : zb. nauk. prats / holov. red. V. Danylenko. Kharkiv, 2011. P. 116–118. [In Ukrainian].
7. Kosiv V. M. Op art v ukrainiskomu radianskomu plakati: abstraktsiia i natsionalna identychnist. [Op art in the Ukrainian Soviet poster: abstraction and national identity]. *Visnyk KhDADM, Kharkiv*, 2017. № 6. P. 46–53. [In Ukrainian].
8. Lahutenko O. A. Ukrainska hrafika pershoi tretyny XX stolittia: zahalnoievropeiskii tendentsii ta natsionalni osoblyvosti rozvytku [Ukrainian graphics of the first third of the 20th century: pan-European trends and national peculiarities of development]: avtoref. dys. ... d-ra mystetstvoznavstva: 17.00.05. Kyiv, 2008. 38 p. [In Ukrainian].
9. Sadovenko S. M. Khronotopy aksiosfery ukrainiskoi narodnoi khudozhnoi kultury [Chronotopes of the axisphere of Ukrainian folk art culture]: monohrafiia. Kyiv: NAKKKiM, 2019. 356 p. [In Ukrainian].
10. Selivachov M. R. Leksykon ukrainiskoi ornamentyky (ikonohrafiia, nominatsiia, stylistyka, typolohiia) [Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomenclature, stylistics, typology)]. Kyiv: Redaktsiia visnyka "ANT", 2005. 400 p. [In Ukrainian].
11. Stankevych M. Ye. Protodyzain, kontseptsii i morfologiia dyzainu. *Narysy z istorii ukrainiskoho dyzainu XX stolittia* [Protodesign, concepts and morphology of design. Essays on the history of Ukrainian design of the 20th century] : zb. statei / za zah. red. M. I. Yakovlieva. Kyiv: Feniks, 2012. P. 122–131. [In Ukrainian].
12. Khramova-Baranova O. L. Deiaki storinky istorii rozvytku hrafichnogo dyzainu v Ukraini u XX st. ta yoho periodyzatsiia. [Some pages of the history of the development of graphic design in Ukraine in the 20th century. and its periodization]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU imeni Petra Mohyly, 2006. 132 p. [In Ukrainian].